

kajKAVSKO NARJEČJE U KAZALIŠTU

Na VI. osnovnoj školi u Varaždinu postoji vrlo zanimljiva učenička skupina koju vodi profesorica Marija Kraš. Skupina nema svoga imena, ali mogli bismo je nazvati *ljubiteljima kazališta*. Čine je učenici viših razreda, a profesorica Kraš brine se da im omogućí gledanje svih predstava koje su na repertoaru varaždinskoga kazališta, bez obzira jesu li primjerene dobi učenika ili ne. Sigurno je da će se naći zanovijetala koja će staviti ozbiljnu primjedbu je li pedagoški opravdano da takva djeca gledaju lascivni prijevod srednjovjekovnih francuskih farsi pod naslovom *Bogi Ivač* ili pak Büchnerova *Woyzecka*, međutim, postignuti rezultati kroz nekoliko godina upravo su sjajni. Čitali smo zadaće koje su djeca pisala po odgledanoj predstavi i ostali osupnuti detaljima koje primjećuju. Njihovu oku nije promakao ni postupak redatelja u realizaciji dramskoga predloška, scenografija, kostimografija, glazba, scenski pokret, igra glumaca – sve su zapazili i pisali o tome vrlo analitički. Čak su i svoje roditelje naveli da krenu u kazalište, a mnoga od te djece danas su već odrasli ljudi i svi su ostali stalni kazališni posjetitelji. Iako se varaždinsko kazalište ne može potužiti na broj posjetitelja, šteta je što i u drugim školama nema takvih skupina.

Meni su osobito zanimljiva njihova mišljenja o mojim prijevodima svjetskih klasika na kajkavski. Čitajući njihova razmatranja, došao sam do zaključka da su listom za takve prijevode, jer im je na taj način

približen sadržaj i omogućeno bolje razumijevanje teksta. Isti je slučaj i s učenicima srednjih škola. Većina profesora hrvatskoga jezika zna kakva je muka velikom dijelu učenika srednjih strukovnih škola ili škola za radnička zanimanja pročitati s razumijevanjem Shakespeareova *Hamleta*, a da je gledanje predstave isto tako učinkovito, a manje tegobno od čitanja. Razgovarao sam i s profesorima i s učenicima tih škola nakon gledanja moга prijevoda *Hamleta* na kajkavski i svi su izjavili kako im je priča potpuno jasna i kako su imali osjećaj da junaci drame govore kao njihovi susjedi ili rođaci. Zbog općenitog stava prema kajkavskom u našoj jezičnoj politici pojedini dijelovi ili pojedine riječi činile su im se smiješnim, ali prvi dojam ubrzo je prevladan i predstava je s osobitom pažnjom odgledana do kraja.

ZAŠTO JE TO TAKO I KAKVA JE TO JEZIČNA POLITIKA PREMA KAJKAVSKOM NARJEČJU?

Tragičnost stanja kajkavskog narječja danas se očituje u određenom stidu uporabe tog jezika na javnim mjestima. Uglavnom služi za kućnu uporabu i sporazumijevanje u zatvorenim sredinama nekog sela ili područja koje govori isto ili slično, a čim se pojavi netko iz druge govorne sredine, kajkavci se nastoje prilagoditi njemu, što im često ne uspijeva pa se uvijek prepoznaju po obojenosti vokala, kajkavskim naglascima ili nastavcima. Zanimljivo je da

kajkavci nikada nisu nastojali svoj govor nametnuti drugima, ali su zato sami već više od sto pedeset godina izloženi iskorjenjivanju svoga govora. Standardizacijom nazivlja kajkavski toponimi većinom su štokavizirani: Ivanščica je postala Ivančica, Strahinjščica Strahinčica, Črečan i Budinščina pravi kajkavac ne može ni izgovoriti, a selo Kočan pokraj Varaždina postalo je najprije Kučan, a sada je Kučan. Na Hrvatskoj radioteleviziji želi li se od koga napraviti budalu, daju mu se u usta kajkavske riječi, na Kazališnoj akademiji dubrovački je govor doveden do savršenstva, a lektora za kajkavski nema. U Hrvatskom državnom saboru pojedini zastupnici bez kompleksa govore po splitski, a kada je pokojni gospodin Pancretić ustajao sa svoga mjesta, unaprijed su mu se smijali, jer će progovoriti kajkavski. Student Dalmatinac na varaždinskom Fakultetu organizacije i informatike bio je upozoren da na ispitu mora odgovarati na hrvatskom književnom standardu; začuđen i povrijeđen pitao je: "A ča me ne razumite?"

Prema slobodnoj procjeni u Hrvatskoj živi oko 700 000 kajkavaca, koji se na kajkavskom smiju i plaču, vesele i ljute, ozbiljno raspravljaju, ali i psuju i mole se Bogu. Bogatstvo kajkavskoga leksika omogućuje im rasprave o svim temama, a novi termini koji se pojavljuju u svijetu bez problema ulaze u kajkavske govore poprimajući kajkavske vokale i naglaske kao što je to slučaj sa svim svjetskim jezicima.

Tradicija igranja kajkavskih predstava u Varaždinu vrlo je duga i plodna. Njenu povijest možemo pratiti od dolaska isusovaca u Varaždin pa sve do danas. [Opširnije o tome u: "Encyclopedia moderna" br. 48., Marijan Varjačić, "Varaždinsko kazalište – Od početka do danas (1673 – 1998)".] Samo u vremenu kojega osobno pamtim i od kada sam 1943. godine kao dječak postao stalnim kazališnim posjetiteljem pa do danas, kada sam već skoro četrdeset godina profesionalni glumac, varaždinsko kazalište izvelo je gotovo sav klasični kajkavski repertoar. *Matijaš grabancijaš dijak* postavljen je u tom razdoblju tri puta i dva puta snimljen je za televiziju; *Diogeneš, Neje vsaki cipeliš na vsaku nogu* i *Hipokondrijakuš iliti misli bolesnik* dva puta, dok su po jednom postavljani *Ljubomirović, prijatelj pravi*, *Baron Tamburlanovič* i *Lizimakuš*. Od novijih kajkavskih autora dva puta bilo je postavljano Mesarićevo *Gospodsko dijete* i Kolarov *Svoga tela gospodar*, a po jednom Fernerovi *Stari grehi*, Pernić-Freudenreichova *Nagrada*, Krle-

žine *Lamentacije Valenta Žganca* i *Vatru gasi, brata skvasi* Senkera, Mujičića i Škrabea. Izvođeni su i komadi koji su samo djelomično kajkavski kao Nemčićev *Kvas bez kruha*, U Registraturi A. Kovačića, *Pod starim krovovima* Gjalskog, Zagorkini *Jalnuševčani* i dva puta Krležino *Kraljevo*. Kako novih dobrih kajkavskih komada nema (pogriješio bih kad bih rekao da ih uopće nema: Boris Senker napisao je tekst *Pinta nova* u kojem je dokazao da je prvi naš stručnjak za književnu kajkavštinu iz Brezovačkijevog doba i taj je tekst s uspjehom izveden u našem kazalištu; Du-bravko Torjanac je prema medimurskoj narodnoj pri-povijeci napisao komad za djecu pod naslovom *Norci* i napravio sjajan mjuzikl koji je prihvatljiv i odraslima, a Denis Peričić napisao je komediju *Netopir* služeći se književnom kajkavštinom predilirskog vremena), već davno se ukazala potreba za prevođenjem stranih tekstova na kajkavski. Prvi takav uspješan pokušaj u novije doba bio je 1962. godine, kada je Vladimir Gerić sa slovenskog na kajkavski preveo Linhartov *Matiček se ženi*.

Negdje 1979. počeli smo u režiji Petra Večeka raditi Molièreova *Georgea Dandina*. To je bilo drugo postavljanje tog komada na našu pozornicu; prvi put postavljan je 1958. u režiji Vladimira Gerića u štokavskom prijevodu. Iščitavajući tu sjajnu komediju na nov način, ustanovili smo da u današnjim društvenim odnosima u njoj nema komedije, da će gledateljima biti dosadna, da je problem bračne nevjere postao tako svakodnevan, da je prestao biti smiješan. Razmišljajući o tome što bi trebalo napraviti, redatelj je došao na ideju da tom komedijom pokušamo dočarati današnju jezičnu situaciju u Hrvatskoj: svaki kraj govori svojim dijalektom, a ipak se, kada je to potrebno, međusobno jako dobro razumijemo. Kako sam već petnaestak godina radio kao jezični savjetnik za kajkavski, dobio sam zadatak da tekst jezično preradim. Kao uvod u komad uzeo sam prijevod Frana Krste Frankopana iz sedamnaestoga stoljeća, kao dokaz da ni u to vrijeme Hrvatska nije kulturno kaskala za Europom. Tekst Dandina, njegova sluge i sluškinje preveo sam na kajkavski, Dandinova supruga i njeni roditelji ostali su na štokavskom, a za ženina ljubavnika i njegova slugu uzeo sam dubrovački prijevod. Nastala je prava dijalekatska zbrka, koja je komadu dala svježinu, a društveni slojevi nisu se razlikovali samo socijalnim porijeklom, nego su automatski počeli pripadati raznim krajevima Hrvatske,

pa su se razlikovali i mentalitetom. Predstava se na repertoaru zadržala oko pet godina, sjajno je prenešena na televiziju, a za ulogu Dandina dobio sam 1980. Nagradu hrvatskoga glumišta.

Početak devedesetih ukazala se potreba za dobrom pučkom predstavom. Smatrali smo da se puku treba obratiti pučkim jezikom, a taj je u Varaždinu kajkavski. Odlučili smo da to budu starofrancuske srednjovjekovne lascivne farse koje su svojedobno igrale putujuće kazališne družine po sajmovima i proštenjima. Gospodin Vladimir Gerić donio mi je tri farse koje je on preveo na hrvatski književni jezik, s tim da ih ja prevedem na kajkavski. Prevođenje proznih tekstova nije veliki problem, ali ove su farse pisane u stihu s jasnom i čistom rimom i u osmercu. Jasno je da sam želio zadržati i rimu i metar, i tu su nastali prve poteškoće. Naime, kajkavski je u svom izričaju kraći od štokavskog, a broj slogova u stihu mora biti isti. U varaždinskom kajkavskom, na koji sam prevodio, nema vokativa, pa tu već nedostaje jedan slog. *Hoćeš li* ima tri sloga, a *bi štel* dva; *znao* dva sloga, a *znal* jedan slog; *prostrjeti* četiri sloga, a *prestreti* tri; *naučiti* četiri sloga, a *načiti* tri. Zato sam morao tražiti riječi koje su dovoljno dugačke da bih mogao zadržati metar. No predstava je napravljena pod naslovom *Bogi Ivač*, na repertoaru je već devet godina, igrana je blizu dvjesto puta, uvijek pred prepunim gledalištem uz traženje karte više, a Ljubomir Kerekeš dobio je za ulogu Bogog Ivača Nagradu Dana satire u zagrebačkom kazalištu Kerempuh i nagradu na Danima smijeha u Puli.

Shakespeareova komedija *Mnogo vike ni za što* postavljena je 1959. u režiji Vladimira Gerića, a u glavnim ulogama nastupili su Ivo Serdar, Melita Puss, Franjo Lesar, Božena Torjanac-Weiss, Zvonko Torjanac i Martin Sagner. Ja sam igrao ulogu Preslice. Predstava je bila dobra, sa sjajnim mladim glumcima, kritika i publika dobro su je prihvatili, ali nije se dugo zadržala na repertoaru. Kao da joj je nešto nedostajalo, a što je to bilo, shvatio sam mnogo godina poslije. Naime, promatrajući situaciju oko teatra i kontaktirajući s publikom, došao sam do malo čudnog zaključka. Taj se zaključak ne odnosi na ljude koji se bave teatrom, dakle na glumce, redatelje, teatrologe, dramaturge, kritičare, profesore književnosti ili na teatarske sladokusce. Odnosi se na ljude koji dolaze u teatar da se zabave ili da nešto nauče, ali o teatru nemaju nikakva predznanja. Oni

dolaze otvorena srca, afektivno se vežu za predstavu, žele razumjeti što se događa na pozornici, ne zanima ih tko je redatelj i koji su ostali suradnici na predstavi, ne zanima ih je li predstava metaforička, želi li se njome nešto drugo reći ili ima li u predstavi "zapitanosti", jesu li napravljeni kakvi "pomaci", je li redatelj dobro "iščitao dramski predložak", je li to modernistički ili postmodernistički teatar, antiteatar ili fizički teatar. Oni naprosto žele vidjeti prestavu i korisno utrošiti svoje vrijeme. Ne vole da im se scena pokaže prije početka, vole unutar predstave stan-ku da popuše cigaretu, da razmijene dojmove o do sada viđenom, da malo ogovaraju izvođače, ali i gledatelje, da vide kako se tko ponaša i kako je odjeven, i vole da na kraju predstave padne zastor. Kazalište još uvijek smatraju hramom umjetnosti pa se primjereno tome i ponašaju, a ono što im se sviđa znaju nagraditi dugim i srdačnim pljeskom. A takvih je najviše, oni nisu među uzvanicima na premijerama, oni preko sindikata uzimaju kartice Kazališne zajednice ili kupuju ulaznice i čine većinu gledatelja. Oni su najvjernija publika, oni dokazuju da je grad grad, njihovim se novcem financira naš rad. Razgovarajući s takvim ljudima, čuo sam sljedeće: "Prolazeći pored teatra i vidjevši na plakatu *Shakespeare*, odmahujem rukom, jer ću opet čuti beskraju rečenicu na čijem kraju ne znam što je bilo na njenu početku, koja je poetski sofisticirana, s ponekim riječima koje se u govornom jeziku nikada nisu upotrebljavale, i uprkos naboljoj volji, sam sebi ispadam glup." Pa zar je engleski puk Shakespeareova doba bio pametniji i obrazovaniji od hrvatskoga puka danas? Ne, nikako, ali se Shakespeare obraćao puku na njemu razumljivu jeziku, a mi mu se obraćamo arhaičnom rečenicom i riječima davno nestalim iz uporabe radi davanja povijesne patine i zadržavanja tzv. poetike, sa sintaksom koja jezičnom senzibilitetu današnjega gledatelja izgleda ispremješanom, bez obzira što o tome mislio dr. Mladen Englsfeld, koji u svojoj knjizi *Hrvatski prevoditelji Shakespearea* oštro napada jednog od naših najboljih prevoditelja Shakespearea Vladimira Gerića, jer je pokušao osuvremeniti jezik i približiti ga razumijevanju gledateljstva.

Uzevši sve to u obzir, a u dogovoru s ravnateljem HNK-a Varaždin, gospodinom Marijanom Varjačićem, pristupio sam prevodenju Shakespeareove komedije *Much ado about nothing* ili *Mnogo vike ni za što*. Na

varaždinskoj kajkavštini to je *Puno larme a za ništ*. No tu komediju nisam samo preveo, nego sam je premjestio iz Messine u Varaždin. Namjesnik Messine postao je varaždinski veliki župan, a kralj aragonski postao je hrvatski ban. Radnja je smještena u varaždinski Stari grad i na njegove bedeme, a i druge lokacije koje se spominju u tekstu povaraždinjene su. Predstava u režiji Vladimira Gerića igrala je samo u Varaždinu oko četrdeset puta, Barbara Rocco i Ljubomir Kerekeš dobili su na festivalu Dani satire za uloge u toj predstavi nagradu Zlatni smijeh, a istu nagradu dobio sam i ja za prijevod. Predstava je 1994. dobila najviše državno priznanje u oblasti kulture, Nagradu Vladimir Nazor, i za tu godinu prema ocjeni kritičara proglašena je najboljom predstavom u Hrvatskoj. Neka mi bude dopušteno reći da za to nije zaslužan samo prijevod, jer bez dobrog redatelja, dobrih glumaca, sjajnih kostima Marije Žarak i svih ostalih suradnika na predstavi, sam prijevod ne bi značio ništa i ostao bi mrtvo slovo na papiru.

Kako ne mogu zaspati, a da prije toga ne pročitam barem nekoliko stranica kakve dobre knjige, jedne večeri, kad nisam imao što čitati, slučajno sam posegnuo za *Svatkovićem* ili *Jedermannom* Huga von Hofmannsthala u prekrasnom prijevodu Ante Stamaća i u izdanju izdavačke kuće Grech iz Zagreba. Iako mi to nije bilo prvo čitanje toga teksta, počeo sam ga čitati drugim očima. Počeo sam razmišljati kako bi on zvučao na kajkavskom, što bi se time dobilo, a što izgubilo, i obuzela me misao da bi se to moglo dobro napraviti. No, još mi je jedna mi-sao dala poticaj. U Varaždinu se već preko dvadeset godina održava festival Varaždinske barokne večeri, europski festival barokne glazbe s vrhunskim izvedbama. Salzburške glazbene svečanosti svake se godine otvaraju predstavom *Jedermann*, a ako bi se taj tekst pokajkavio i povaraždinio, možda bi mogao postati zaštitnim znakom festvala, pogotovo što sam pretpostavljao da bi svake godine glavnu ulogu mogao igrati drugi glumac iz niza poznatih glumaca iz svih hrvatskih kazališta, pa bi svake godine predstava bila nova i svježja. Predložio sam to umjetničkom vodstvu Varaždinskih baroknih večeri, no odgovorili su mi da je njihova koncepcija otvaranja festivala sasvim drugačija i da bi se, eventualno, svake godine mogao igrati jedan dio te predstave. Jasno da sam odmah odustao, ali sam projekt predložio kaza-

lištu. Iako je prijevod tek bio u mislima i nije bio preveden ni jedan redak, ravnatelj kazališta Marijan Varjačić odmah je sa mnom potpisao ugovor, unaprijed vjerujući u dobar rezultat, na čemu mu posebno zahvaljujem. Varaždinci bi rekli da ima "nosa". S obzirom da je tekst rimovan, radio sam na njemu puna dva mjeseca po šesnaest sati dnevno, žrtvujući praznike.

H. von Hofmannsthal, *Jederman iliti Vsković*, HNK Varaždin, 1996.

HRVATSKO NARODNO KAZALIŠTE U VARAŽDINU

Hugo von HOFMANNSTHAL

JEDERMANN
iliti Vsković

JEDERMANN iliti VSKOVIĆ

Na kajkavski pretoči: Tomislav LIPLIN
Komad na teatrum postavil: Georgij PARO
Teatrum vredil: Dinka JERČEVIĆ / Igralice obleka: Marija ŽARAK
Larite napravila: Nives ČIČIN - ŠAIN / Kulise ofarbal i figure napravil: Ivan DUJČ
Mužiku napisal i na štrumente rasporedil: Dragutin NOVAKOVIĆ ŠARJ
Glavnomu pri postu pomagal: Radomir ŠALAMUN

Poredbe radi, navodim neka mjesta.

Hofmannsthal
SPIELANSAGER

tritt vor und sagt das Spiel an
Jetzt habet allstam Achtung Leut
Und hört was wir vorstellen heut!
Ist als ein geistlich Spiel bewandt
Vorladung Jedermanns ist zubenannt.
Darin Euch wird gewiesen werden,
Wie unsere Tag und Werk auf Erden
Vergänglich sind und hinfällig gar.
Der Hergang ist recht schön und klar,
Der Stoff ist kostbar von dem Spiel
Dahinter aber liegt noch viel
Das müsst Ihr zu Gemüt führen
Und aus dem Inhalt die Lehr ausspüren.

Stamać
NAJAVLJIVAČ

istupi i najavljuje igru
Poslušajte, i pozor, ljudi,
Što vam se kao predstava nudi!
Duhovna igra ustroj je ove,
A Poziv svakomu eto se zove.
Ona bi jasno kazati htjela
Da zemni su nam dani i djela
Krhki, i kratak da im je vijek.
Radnja je lijepa, razvidan tijek,
Gradivo igre krasno se štije,
Ali se tu štošta još krije
Što će vam se svidjeti znati,
A sadržaj će vam i pouku dati.

Lipjlin
NAPOVEDATEL

zide van i napoveda kaj se bu igralo
Poslušajte i pozor, ljudi,
Kaj vam naš teater nudi!
Duhovni funduš igre je ove
I Poziv sakomu ona se zove.
Očivesto reči ona bi štela
Da su zemelski nam dani i dela
krhki, i jako kratek ime je vek;
A pripovest je stara, živi od navek.
Štorija se ova čisto jasno čita,
Al je vnođa tajna jošče vu nji skrita,
I otkriti vi ju bute mogli znati,
Dober navuk bu vam ona mogla dati.

Ili ovaj primjer:

Hofmannsthal
JEDERMANN

Dazu richt ich den Garten mit Fleiß
Und stell inmitten ein Lusthaus hin,
Das bau ich recht nach meinem Sinn
Als einen offenen Altan
Mit schönen steineren Säulen daran
Auch springende Wasser und erzene Bild
Die sollen nicht fehlen zur vollen Zier
Und dan ich die Anlag also führ,
Daß unter dem Morgen-und Abendwind
Ein Rauch von Blumen mancher Art
Daherstreich allezeit gelind
Von Lilien, Rosen und Nelken zart.
Auch führ ich jederseits Gäng und Bogen
Von Buschwerk alls so dicht gezogen,
Daß eines noch zu hellem Mittag
Sich Kühl und Frieden finden mag
Und einen ungequälten Ort,
Der von Sonne niemals dorrt.
Desgleichen an einer verborgenen Stötte
Recht wie der Nympe quillend Bette
Laß ich aus kühlem glatten Stein
Eine fließende Badstüb errichtet sein.

Stamać
SVATKOVIĆ

Zasadit ću vrt, a u sredini, ko začin,
Sagradit ljetnikovac, i altanu,
Sve prema svome vlastitom planu,
Pa kolonadu, otvorenu,
Od bijelog kamenog stupovlja svijenu,
Te vodoskok i kip od mjedi,
Nek širi se krasota i milje,
A posadit ću i razno bilje,
Da bi se jutrom, s večera sve veća
Lahorna aroma lila
Iz raznobojnog milog cvijeća,
Ljiljana, ruža, karanfila.
Živicu bih svio usto,
Lukove, staze i grmlje gusto,
Da bi u svijetlo podne tad
Svatko našao mir i hlad
Te nesmetano kakvo mjesto
Gdje sunce baš ne prži često.
A na skrovnu mjestu u hladu,

Kao neku od nimfa kadu,
Kameņu ću, glatku, ljupku,
Sagraditi romon-kupku.

Lipljin
VSAKOVIČ

Zasadil bum park: v sredinu bum postavil
Prelepu vilu s terasom na krovu;
Sam projekt sem delal za zamisel ovu;
Pak kolonadu, ze seh stran otpretu,
Z mramornim stopima, kaj jih ni na svetu,
I vodoskok s kipom od mesinga,
Nek zadivi sakog, koj bu videl ga.
I zasadil bum sakakšne biline,
Pa da v jutro i navečer, miline
Mirisov po parku se širiju
i cveti lepoga cvetja seposud dišiju,
Zajček, roža, holer, fijolica,
A naokoli od pušpana živica,
Steze, zeleno grmje i saletli,
Pak v poldan gda sonce zasvetli,
Saki bu hlad i mir tu našel,
Gda bu vu grmje pred vrućinom zašel.
A na skritomu mestu vu hladu
Od poleranoga mramora kadu
Dal bum napraviti ljupku
Za moju milu dragu, kupku.

Sljedeći primjer navodim jer mislim da je u kajkavskom tekst razumljiviji (onima koji znaju kajkavski):

Hofmannstahl

GOTT

Geh du zu Jedermann und zeig in meinem Namen ihm an

Er mufl eine Pilgerschaft antreten
Mit dieser Stund und heutigem Tag
Der er sich nicht entzeihen mag.
Und heifl ihn mitbringen sein Rechenbuch
Und dafł er nicht Aufsdchub, noch Zögerung such.

Stamać

BOG

Podi onom Čovjeku pa mu u moje ime porući
Neka pođe na hodočašće
I to ovoga sata i ovoga dana
I nikakva uklonba nije mu dana.
I knjigu računa neka ponese,
I nikakvih odgoda, ni finese.

Lipljin

BOG

Onomu Človeku porući z mesta

Nek na romanje odide v sveta mesta,
i to vu ovu vuru u ovaj dan
I nikakov zgovor ne bu mu dan.
I knjigu računov nek zeme sobom
I nek se nikaj ne zafrkava z Bogom.

Predstava je izvedena u režiji Georgija Para u prekrasnom ambijentu dvorišta Galerije starih i novih majstora varaždinskoga Gradskog muzeja uz opće odobravanje publike i kritike, a Ljubomir Kerekeš za ulogu Vsakovića dobio je Nagradu Vladimir Nazor, dok je štokavsko izvođenje istog teksta, samo godinu dana prije u nekim drugim teatrima, prošlo gotovo nezapaženo. Predstava je uspješno prenešena i na televiziju, gdje je već dva puta prikazana.

I sada dolazi *Hamlet*. Tragedija. Prijevod je raden pa narudžbi HNK-a Varaždin. Razgovarajući s mnogim ljudima iz teatarskih krugova, ali i izvan njih, uočio sam, kao nikada do tada, sumnju u mogućnost takva pothvata. Osobito su izraziti štokavci bili sumnjičavi. Kajkavski je sam po sebi smiješan i od Hamleta će ispasti komedija. Kako bi se uopće nešto tako ozbiljno moglo izreći na jeziku primitivnih ljudi čiji se interesi kreću oko stoke, zemlje i pravdašenja?! Siguran u izražajne mogućnosti kajkavskoga govornog jezika i bogatstvo njegova leksika, nisam se dao pokolebati. Uzeo sam varaždinski kajkavski govor svoga djetinjstva i nisam želio posegnuti za bogatim izvorima kajkavske književnosti predilirskog doba, smatrajući da obični suvremeni gledatelj mnoge riječi iz tog doba neće razumjeti pa bi ga razumjeli samo stručnjaci. Rad na prijevodu bio je dugotrajan i mukotrpan i u osmom mjesecu 1997. predao sam prijevod ravnatelju kazališta. Jasno je da gledatelji neće čuti cijeli prijevod, jer svaki redatelj zadržava pravo da zbog dužine teksta izbací pojedine dijelove koje smatra manje važnim.

Kako ne vladam engleskim jezikom, u radu sam se služio prijevodima Augusta Harambašića, Milana Bogdanovića, Vinka Kriškovića, Josipa Torbarine i Vladimira Gerića. Za usporedbu, uzet ću samo neke primjere iz Harambašićeva prijevoda zbog davna vremena u kojemu je nastao, iz Kriškovićeve zbog riječi kojima se služio, i iz Torbarinina zbog ljepote jezika.

Evo primjera u četirima različitim prijevodima:

Harambašić

HAMLET

Oh! da se razspe ovo tvrdo meso,
Oh! da se bar u rosu pretvori!
Il nije l' Višnji dao zakon svoj
Prot samokrví?

Krišković

HAMLET

O, prečvrsto to meso da se stroši,
Da stopi se, u rosu razidje se!
Il' zakona da Vječni nije izdo
Prot' samokrví!

Torbarina

HAMLET

O, da prekruta ova put okopnjat hoće,
Rastopiti se i raspliniti u rosu!
Ili da barem Vječni svojim zakonom
Nije zabranio samoubojstvo!

Lipljin

HAMLET

O, da bi bar sprhlo to prokleta meso,
O, da bi se restopilo i zlilo v rosu!
O, da nam bar sam Vsemogući ni zabranil
Samoga sebe vbiti!

Ili ovaj primjer, ovaj puta u trima prijevodima:

Harambašić

KRALJ

I ma da na smrt Hamleta, mog brata,
Još svjež je spomen, ter bi trebalo
Žalovat nam, a cijeloj državi
U jedan nabor tuge čelo nabrat:
Toliko um je srce svladao,
Da njeg se tihom tugom sjećamo,
Al sjećamo se uza to i nas.
Jer mi smo eto našu milu svast,
A sada kraljicu, visoku udovu,
I baštinicu ove države,
Sa pritajenim, reko bih, veseljem,
Sa jednim vedrim, drugim vlažnim okom
Sa tugom pokopa, veseljem vjenčanja,
Na istoj vagi važuć slast i jad, oženili.

Torbarina

KRALJ

Premda je spomen na smrt našeg dragog brata
Hamleta još zelen, i prem bi trebalo
Da su nam srca bolna, cijela kraljevina
Da je ko jedno čelo nabrano u tuzi,
Ipak naš razum s naravi se tako preo
Da mislimo na njega s mudrom žalošću,
U isti čas ne zaboravljajući sebe.
Zato smo bivšu snahu, sad kraljicu našu,
Udovu carsku ratoborne države,
Kao s osujećenim nekakvim veseljem –
Sa jednim radosnim, a s drugim sjetnim okom,
Na pogrebu s vedrinom, s tužaljkom na piru,
Na istoj vagi važuć nasladu i bol –
Za ženu uzeli.

Lipljin

KRALJ

Makar je spomen na smrt našega brata
Hamleta još čisto friški, pa bi
nam srce još morala rezdirati bol
I celo bi se kraljevstvo moralo plakati,
Al pamet nam mora nadladati narav,
da žalost nam ne bi prevzela razum,
A pri tom ne smemo pozabiti ni sebe:
I zato smo našu snehu i kraljicu
I kralovu dovicu junačke nam zemle,
Z jednim vedrim, a z drugim sozrim okom,
Veseli kraj odra, žalosni na svadbi,
Z istom merom mereč bol i radost –
za ženu zeli.

I posljednji primjer:

Harambašić

HAMLET

Da, vi živite
U oskvrnjenoj, gnjusnoj postelji,
U trulosti; i još se ljubite
U tom gnijezdu –

Torbarina

HAMLET

Da, al živjet
U smradnom znoju okaljane postelje,
U razvratu se mazeć i vodeći ljubav
Na gnusnom logu –

Lipljin

HAMLET

To znači živeti
Vu smradnomu znoju masne posteale,
V gniloći se pariti i pariti se
Vu svinjskomu kocu –

Slušajući ove stihove, učenici srednjih škola iz Konjšćine i Zaboka koji su do sada kolektivno gledali predstavu, ponašali su se na njoj kao na svetoj misi, s potpunim razumijevanjem i shvaćajući svaku autorovu skrivenu misao, s kojom i pri čitanju na hrvatskomu književnom jeziku imaju velikih problema i ne mogu ih shvatiti bez stručnoga komentara svojih profesora.

Vjerujem u životnost kajkavštine u svim njezinim oblicima i mislim da je dovoljno bogata da se i najveća djela svjetske klasike mogu njome izraziti, a cilj mi nije nametanje kajkavštine bilo kome! Cilj mi je samo vratiti joj dostojanstvo ravnopravnosti unutar hrvatskih dijalekata.

Literatura:

1. M. Cihlar Nehajev, *Studija o Hamletu*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 81., Matica hrvatska, Zagreb, 1964.
2. M. Engelsfeld, *Hrvatski prevoditelji Shakespearea*, Teatrolgijska biblioteka, Zagreb, 1989.
3. H. von Hofmannsthal, *Jedermann, zweite auflage*, S. Fischer verlag, Berlin, 1911.
4. H. von Hofmannsthal, *Svatković*, preveo Ante Stamać, Grech, Zagreb, 1993.
5. V. Krišković, *Shakespeare, predgovori dramama*, Zagreb, 1934.
6. T. Lipljin, *Bogi Ivač, srednjovjekovne francuske farse*, Kazalište 2, 1994., str. 22 – 33, Hrvatsko narodno kazalište u Varaždinu
7. M. Lončarić, *Kaj jučer i danas*, Zrinski, Čakovec, 1990.
8. J. Paszkowsky, S. Wyspiansky, *The tragical historie of Hamlet, prince of Denmarke by William Shakespeare*, prijevod s poljskoga Julije Benešić, Krakow, 1905., Matica hrvatska, Zagreb, 1920.
9. W. Shakespeare, *Hamlet*, preveo August Harambašić, Naklada akadem. knjižare L. Hatrmana, Zagreb, 1887.
10. W. Shakespeare, *Hamlet*, preveo dr. Josip Torbarina, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
11. W. Shakespeare, *Mnogo vike ni za što*, Matica hrvatska, Zagreb, 1952.
12. W. Shakespeare, *Hamlet*, na kajkavski preveo T. Lipljin, rukopis, Varaždin, 1997.
13. W. Shakespeare, *Puno larme a za ništ*, na kajkavski preveo T. Lipljin, Kazalište 3, 1994. str. 27 – 63, Hrvatsko narodno kazalište u Varaždinu